

Jef Van Extergem: medestanders, tegenstanders? Brussel, Imavo, in opdracht van het Frans Masereelfonds, 1998, 140 pp., ill.

Meer nog dan in *Jef Van Extergem en zijn tijd*, speelt in dit op hetzelfde moment (mei 1998) verschenen boek de politiek maatschappelijke argumentatie een rol. Het gaat om vier biografische schetsen: Jef Van Extergem, August Borms, Antoon Jacob en Roza de Guchtenaere, aangevuld met een beschouwend en een historio-grafisch artikel. In de inleiding vertelt Joost Vandommele dat het Masereelfonds en Imavo sinds 1996 in Gent startten met een werkgroep Vlaamse beweging en daaruit leerde “*dat de Vlaamse beweging geen jachtterrein was (en is) van katholiek en extreem-rechts Vlaanderen*”. Tegen “*de latere recuperatie* [door katholiek en extreem-rechts Vlaanderen dus] *en de beeldvorming over deze figuren*” wil dit boek “*enige nuancerings*” brengen. “*Die is er nodig om*” – en nu volgt een voor de argeloze lezer zeer cryptische stelling – “*onnodige spanningen tussen bepaalde democratische stromingen van vandaag te helpen ontmynen*” (pp. 7-8). Wel geeft de inleiding ook aan waarom deze vier figuren gekozen werden: ze waren alle vier betrokken in “*de agitatie rond de amnestiegedachte*” al liepen hun levens nadien uiteen. Een wat magere verantwoording.

De eerste bijdrage is van Werner Vandenabeele, historicus en archivaris van het Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging (DACOB)

en handelt over Jef Van Extergem (pp. 9-29). Dat staat nu wel in dit boek, maar ontbrak (daardoor?) in het vorige (waarom twee boeken maken en niet één?). De auteur wil een voorlopige status quaestionis geven van het leven van Van Extergem. Hij verwijst waarderend naar de bijdrage van Luc Vandeweyer in de andere studie, en kadert zijn verhaal historiografisch goed in, met een hele lijst werken van en over de figuur, maar ook met een selectieve bibliografie die ervan getuigt dat hij zijn huiswerk goed heeft gemaakt. Hij hoopt dat verdere wetenschappelijke studie de *“mythe Van Extergem”* verder zal afbouwen, maar de *“mens Van Extergem”* waarachtiger en waardevoller te voorschijn zal laten komen (p. 27). Een standpunt dat men vanuit een wetenschappelijke bekommernis kan onderschrijven.

Een tweede bijdrage van Werner Vandenaabeele gaat op zoek naar *“Wie was de ware Jacob?”* (pp. 69-95), de activist die evolueerde van een vrijzinnig extreem-links flamingantisme, via een verbitterd Diets extremisme, naar een militant nazisme tijdens de oorlog, maar als katholiek stierf na een leven van strijdende vrijzinnigheid. Een dergelijke typering wekt de nieuwsgierigheid naar het waarom, temeer omdat ook in dit artikel de auteur uitvoerig bronnen- en literatuuronderzoek heeft verricht, onder meer in de in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC) bewaarde briefwisseling van Antoon Jacob. Achtereenvolgens volgen we de hoofdfiguur als flamingantisch scholier voor de Eerste Wereldoorlog en als deelnemer aan het activistische avontuur: hij werd in 1916 docent aan de Vlaamse Hoogeschool en later lid van de Raad van Vlaanderen (waar hij behoorde tot de unionistische, dus gematigde fractie). In de jaren twintig evolueerde hij als heraut voor Borms vanuit de gevangenis (die hij evenals Borms niet op bepaalde voorwaarden wenste te verlaten), via Groot-neerlandisme en socialistisch nationalisme naar nationaal-socialisme in de jaren dertig. In 1934 werd hij benoemd tot lector – en later tot professor – Nederlands aan de universiteit in Hamburg en tijdens de Tweede Wereldoorlog tot hoogleraar aan de Gentse universiteit. In zijn besluit stelt de auteur de vraag naar de betekenis van Jacob, maar laat hij de nieuwsgierige lezer vanaf het begin wat in de kou staan met de mededeling dat het moeilijk is een afdoende verklaring te vinden voor de ideologische verschuiving van Jacob. Wellicht ware het beter geweest minder een biografisch feitenrelas te geven dan wel een echte analyse te maken van zijn politieke zoektocht.

Nochtans gebeurde dat veel meer in de bijdrage van Björn Rzoska over Borms. De auteur is wetenschappelijk medewerker aan een Vlaams-Nederlands onderzoeksproject gelokaliseerd in de UFSIA. Zijn bijdrage met als titel *“Borms leeft !”* is de beste van de bundel en een studie die niet over één nacht ijs gaat. Ze steunt onder meer op de *“belangwekkende briefwisseling”* van Borms die in het AMVC wordt be-

waard, en waarvan “*merkwaardig genoeg*” door heel wat auteurs die over Borms of de Vlaamse beweging schreven geen gebruik werd gemaakt. Dat geeft hem de kans niet alleen door te dringen tot de persoon Borms, maar ook het sociale en familiale milieu van die figuur te reconstrueren. Daar laat Rzoska het echter niet bij; hij gaat – op een tweede niveau – ook de discussie aan met de bestaande historiografie. Hij onderstreept bijvoorbeeld dat Lode Wils – als enige auteur die dat deed – gelijk heeft de continuïteit in de actie van Borms in het kader van Pro Westlandia en het activisme in de verf te zetten (p. 37). Zoals voor hem Bruno De Wever dat deed, beklemtoont ook hij dat de visies van Elias en Willemsen enerzijds en Wils anderzijds over het ontstaan van het activisme eigenlijk niet fundamenteel verschillen, en dat het enkel gaat om het leggen van andere accenten (p. 38). Hij volgt verder de chronologie van Borms’ optreden in het activisme, vindt in een tekst van september 1917 een bewijs “*van Wils’ stelling: op een bepaald moment werd het middel eigenlijk doel op zich in Borms’ denken en handelen ... hij was meer begaan met zijn eigen toekomst dan met het lot van duizenden arbeiders*” (p.41).

Rzoska beschrijft de positie van Borms in de gevangenis, hoe hij bewust koos voor een langdurige opsluiting in plaats van een vrijlating onder bepaalde voorwaarden, hoe hij eigenlijk daardoor zijn opsluiting boven zijn gezin plaatste en er geleidelijk zelf van overtuigd raakte inderdaad “*een offer voor Vlaanderen*” te brengen. “*Het is tekenend dat Borms eigenlijk na de Bormsverkiezing ‘verdwijnt’ uit de wetenschappelijke historiografie*” merkt Rzoska wat verder op (p. 54): zelfs Borms’ biograaf Vinks had maar 80 van de 300 bladzijden nodig om de levensloop van zijn held van 1929 tot 1945 te beschrijven. In de Tweede Wereldoorlog was “*Borms’ gebrek aan politiek inzicht schrijnend*” – aldus Rzoska (pp. 55-56): hij zag geen verschil tussen de eerste en de tweede bezetting, of tussen “*het eerste en het tweede activisme*”. In de epiloog staat Rzoska stil bij iets wat hem in de correspondentie bijzonder heeft getroffen. “*Het is voor Borms’ vrouw schrijnend dat haar man zich zelfs in zijn aan haar gerichte afscheidsbrief vastklampte aan zijn status. Koelweg tekende hij met ‘Leve Vlaanderen’, hiermee zijn martelaarsrol tot op het laatste moment perfect spelend. Niet vrouw en kinderen, maar Vlaanderen! Het heeft ertoe bijgedragen dat Borms misschien wel de martelaar van het Vlaams-nationalisme is geworden. Tot vandaag vormt hij het middelpunt van een ware cultus die geen kritische bemerkingen verdraagt. Op de jaarlijkse IJzerbedevaart wordt nog steeds hulde gebracht aan de man. Het offer dat vrouw en kinderen brachten is niet vermeldenswaardig.*” Hiermee wordt duidelijk dat Rzoska tegelijk kritisch en empatisch is bij zijn behandeling van Borms. Een lezenswaardig stuk. Wel ook een curieuze woordkeuze op één plaats. Over de eerste dagen nadat België van de Duitsers bevrijd was schrijft Rzoska: “*de eerste dagen na de ‘bezetting’ vluchtte Borms naar Keulen...*” (p. 43).

De inleiding op de bijdrage over Roza de Guchteneere door Christian Dutoit is van Werner Vandenabeele en heeft als titel “*een vrijzinnige democratische nationaliste*”. (pp. 97-98). Hij wijst vooral op de noodzaak van een grondige biografie omdat zij in het bijzonder door extreem-rechts wordt gerecupereerd op grond van het feit dat zij in 1939 haar naam leende voor het eerste nummer van de periodiek van de Dietsch Opvoedkundige Beweging. Daarentegen stelt Vandenabeele dat zij steeds afkerig is gebleven van de rechtse tendensen in het Vlaams-nationalisme. De bijdrage van Christian Dutoit, historicus van vorming maar vooral hoofdredacteur van het blad *Meervoud*, heeft als titel “*De vrijzinnige Vlaamse feministe*”, en verscheen eerst in dit Vlaams radicaal en progressief maandblad. Het is een oppervlakkig feitenrelaas, opgehangen aan een aantal tussentiteltjes, versierd met een selectieve bibliografie, maar zonder analyse of biografische typering. Het mist de diepgang van de bijdrage van Rzoska en staat ook beneden het niveau van de twee artikels van Vandenabeele. Jammer dat het (om politieke redenen?) werd opgenomen.

Knack-redacteur en historicus Marc Reynebeau neemt onder de titel *Het sienjaal in de verte* Maurits Coppieters' *Jaar van de Klaproos* als uitgangspunt voor enkele beschouwingen over de mogelijkheid van een “*hedendaags politiek engagement, dat Vlaams en sociaal-maatschappelijk progressisme bijeen wil brengen*”. Het overloopt die lijn vanaf de Eerste Wereldoorlog, zet vraagtekens bij de zogenaamde democratische of pacifistische bezieling van activisme en Vlaams-nationalisme in de jaren twintig, en vindt dat “*de fascinatie die vandaag bestaat voor de jaren twintig als een unieke periode waarin links mee de stroom van het Vlaams-nationalisme bepaalde, grotendeels is ingegeven door – onvermijdelijk – anachronisme. Zozeer zelfs dat ze als uniek wordt gezien, hoewel die uniciteit zeer betrekkelijk is*” (p. 116). Hij suggereert verder dat de vraag die ons nu bezighoudt, hoe het komt dat sommige Vlaams-nationalisten in het extreem-rechtse en andere in het extreem-linkse kamp terecht konden komen, mogelijk een verkeerde vraag is. Wellicht werd toen niet zozeer de tegenstelling “*links*” en “*rechts*” als echt beleefd, maar eerder die tussen “*gematigd*” en “*radicaal*”, waarbij de mate van radicalisme en revolutionaire beweging belangrijker was om de kampen af te bakenen, dan de inhoud van de ideologische blauwdruk. Onder verwijzing naar de psycho-historische piste die Jan Art heeft aangegeven, onderstreept hij bijvoorbeeld dat het onderscheid tussen de rechtse “*aristocratische elite*” en de linkse (leninistische) “*voorhoede*” niet zo groot is. Een lezenswaardig stuk.

Lezenswaardig is ook de laatste bijdrage – aangekondigd als ‘appendix’ – geschreven door Luc Boeva, historicus en archivaris van het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N). Ze geeft een historiografisch overzicht over “*de nationale en sociale beweging en de studie van de historische poli-*

tieke geografie” (pp. 127-139). Ze begint met het verduidelijken van de begrippen uit de titel, daarbij uitvoerig verwijzend naar internationale literatuur en het debat dat over het begrip nationalisme in binnen- en buitenland gevoerd wordt, en zet daarna de lenzen scherp op de historische politieke geografie in België. Maar ook hierin komen interessante begripsverfijningen aan de orde, onder meer over het begrip grens (p. 133). De auteur wil vooral onderstrepen dat in het nationalisme het territoriale een wezenlijk element is, en dat dit in de literatuur te weinig wordt gethematiserd. Hij heeft daar absoluut gelijk in. Zijn notenapparaat (pp. 135-129) is zeer rijk en brengt de geïnteresseerde ongetwijfeld bij voor hem nog onbekende literatuur.

Het blijft een terechte vraag of dit gebundelde drukwerk ook wel inhoudelijk een boek is. Er gebeurde te weinig redactioneel werk om de diverse bijdragen (ook de biografische) op elkaar te betrekken. De bijdragen van Reynebeau en Boeva zijn interessant, maar waar is het verband met de andere? De opname van het stuk over De Guchtenaere was kwalitatief een vergissing. De bijdrage gewijd aan Van Extergem had beter in het boek over Van Extergem gestaan. En de titel dekt als vlag evenmin de lading.

Mij dunkt dat het soms beter is een verjaardag te laten voorbijgaan als men voor de kwaliteit van een publicatie niet kan instaan. De verjaardag gaat immers toch voorbij. Maar het boek blijft.

LOUIS VOS

NAAMSEVEST 162, B-3000 LEUVEN